

Юлія Вікторівна Тодорцева,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту,
Одеський національний політехнічний університет,
м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається педагогіка толерантності як технологія навчання англійської мови учнів основної школи. Представлено різноманітні підходи до створення сучасного толерантного освітнього простору. Визначено основні завдання та методичні рекомендації впровадження педагогіки толерантності як технології навчання англійської мови. Запропоновано і охарактеризовано форми толерантного навчання іноземній мові учнів основної школи на прикладі розкриття типології толерантної взаємодії вчителя з учнями.

Ключові слова: педагогіка толерантності, технологія навчання англійської мови, форми толерантного навчання іноземної мови, учні основної школи, типи толерантної взаємодії.

Постановка проблеми. Духовне оновлення нашої держави, соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються у вільній і незалежній Україні, зумовили масовий попит на освічених та розвинутих, відкритих та розумних, з гнучким розумом багатопрофільних спеціалістів зі знанням двох, трьох або чотирьох сучасних іноземних мов, креативних професіоналів, здатних визнавати та абсорбовувати все нове і прогресивне, готових до вигідної участі у міжнародному співробітництві і формуванні нового ставлення до України у Європі і в усьому світі. Підвищення рангу принципу невизначеності сьогодення автоматично сприяло підвищенню статусу толерантності, оскільки стало очевидним, що знаходження адекватних рішень більше неможливе без ненасильницького, терпимого і неконфліктного діалогу з іншою людиною, природою, суспільством. Саме толерантність, виступаючи характерною якістю розвинутої особистості, тісно взаємопов'язана з миролюбністю, здатністю до вибору об'єктивних оцінок і вчинків, самостійністю мислення та здоровою неприязню до негативних явищ сьогодення.

Однією з найактуальніших проблем сучасної освіти є проблема формування толерантності у сучасної молоді та розповсюдження ідей толерантності в усіх сферах життя та діяльності людини. Важливість явища толерантності в суспільстві призвело до проголошення стратегічної задачі освіти XXI сторіччя: виховання толерантності в людських відносинах, формування менталітету толерантності [4, с. 584].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання суперечностей педагогіки толерантності та вивчення її багатогранних аспектів знайшли своє відображення у працях І. Беха, Т. Болотіної, Т. Гордона, Х. Джайнотта, Л. Завірюхи, О. Крамареві, О. Матієнко, В. Рахматшаєвої, К. Роджерса, В. Слободчикова, Г. Солдатової, Ю. Тодорцевої, К. Хорні, які велику увагу приділяли вихованню особистості на ненасильницькій основі в дусі миролюбності, співпраці, поваги прав і свобод інших людей. Питанням інтеграції компонентів культури толерантності в процес навчання іноземної

мови присвячено праці Н. Бібік, Н. Бориско, В. Калініна, Ю. Пасова, О. Тарнопольського та ін.

Мета статті – виявити специфіку педагогіки толерантності як технології навчання англійської мови учнів основної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогіка толерантності – це галузь гуманістичного знання, яка полягає у становленні та розвитку учня як особистості, здатної сприймати багатогранність і розмаїтість культур, поважати гідність її носіїв, ушановувати людські цінності, вирішувати конфліктні ситуації і розв'язувати їх ненасильницькими засобами [8, с. 13]. Цей напрям педагогіки, за О. Асмоловим, передбачає три головних складових, а саме: передусім це створення толерантного освітнього простору на підставі толерантної взаємодії під час спілкування вчителя й учня. По-друге, вагомий акцент робиться на розвиток синергетичного мислення, що базується на необхідності приймати широкий спектр особистісних якостей та індивідуальних і етнічних проявів людини. По-третє, впровадження особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховний процес, що включає суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «вчитель – учні – батьки» [1].

На думку О. Волошиної, толерантність із педагогічного погляду – це як стан процесу виховання, так і засіб досягнення виховних та освітніх завдань, тобто вимога до діяльності й особистості педагога [3, с. 19]. За визначенням О. Матієнко, толерантність – професійно необхідна особистісна якість педагога, що логічно впливає зі змісту, завдання та характеристики його діяльності. Формування толерантності пов'язане з безперервним самовдосконаленням педагога, накопиченням його професійної та комунікативної майстерності, розвитком своїх внутрішніх людських якостей. На думку авторки, толерантність учнів розпочинається з учителя [5, с. 6]. Усвідомлення вчителями важливості толерантності в умовах сьогодення повинно виявлятися в їхній орієнтованості на дефіцитні якості сучасності, відсутність яких в учнів розглядається як прояв дисонансу між внутрішнім та зовнішнім світом

особистості. Адже відсутність у сучасної людини інтерсоціальних якостей, почуттів толерантності, альтруїзму, емпатії, невизначеність соціальної орієнтації, неготовність до свідомого вибору у відкритому суспільстві руйнують культурну ідентичність індивіда і провокують його сприйняття нетерпимості, ксенофобії та расизму.

За В. Леонтєвою, «толерантність спеціаліста нашої епохи розпочинається з переборювання недовіри до «несуворох» соціогуманітарних і позанаукових способів засвоєння світу, що закладені в мистецтві, релігії та інших сферах культуротворчості, а також із «визнання права на життя» за духовно-моральним досвідом, який не аргументований із позицій науки» [9, с. 107]. Здобування педагогами толерантної освіти може розглядатись як сфера соціокультурної практики, яка своєю масовістю, безперервністю, концентризмом, значущістю як для конкретної особистості, так і для суспільства, орієнтується на розкриття особистісного потенціалу учнів, забезпечення можливостей їхнього саморозкриття.

П. Буєва звертає увагу на значний аспект трансформації освіти: в сучасних умовах система освіти і її зміст не повинні мати однозначно адаптаційний характер, дозволяючи існувати запасу свободи, що створюється «полікультурністю та внутрішньою динамікою засвоєння якомога більшого культурного простору як розширення можливостей виживання» [5]. Цілком зрозуміло, що в процесі перегляду ролі вчителя в реалізації гуманістичного принципу толерантності на перший план висувається активна життєва позиція педагога. Така перспектива пов'язана з тим, що з появою різноманітних навчальних комплексів (мультимедійних програм, Інтернету, віртуальних університетів і дистанційного навчання) роль учителя як джерела інформації втрачає свою минулу цінність. Як зазначає С. Бурдіна, «у структурі особистості вчителя найбільшого значення набувають його індивідуально-професійні якості й усталена система відносин» [2, с. 8]. Таким чином, обидва суб'єкта рівноправних партнерських стосунків у межах освітнього процесу, якими виступають учитель і учень, повинні виховувати в собі толерантність.

Педагогічну технологію, слідом за Н. Щурковою, ми розуміємо як компонент педагогічної майстерності, що є науково обґрунтованим професійним вибором операційного впливу педагога на дитину в контексті взаємодії її зі світом із метою формування в неї ставлення до цього світу, гармонійно поєднуючи свободу особистісного виявлення і соціокультурну норму [7, с. 175].

З-поміж важливих завдань педагогіки толерантності як технології навчання англійської мови учнів основної школи постають:

- розвиток у вихованців почуття власної гідності й уміння поважати гідність інших;
- спрямованість учнів на підвищення самооцінки через отримання позитивного зворотного зв'язку від групи;
- навчання культури толерантної поведінки, етики стосунків;
- закріплення в учнів навичок комунікативного спілкування без насильства в різних його проявах;
- удосконалення практичних умінь вихованців на основі діалогу, співробітництва і опіки;
- розширення в учнів основної школи методологічних навичок засвоєння англійської мови за допомогою принципу гри.

Вищевказані завдання можливо вирішувати, якщо вчитель іноземної мови використовує відповідні методичні прийоми:

- а. створення умов і використання таких засобів навчання, що забезпечують фізичну та психологічну доступність для учнів;
- б. втілення у процес навчання так званих «зворотних зв'язків» між учителем і учнями у вигляді опитувань, бесід, ігор та інших групових форм спілкування;
- в. поширення індивідуальних або групових контактів із учнями, в яких після спільного обговорення вчителем фіксується чітке співвідношення обсягів навчальної роботи та отриманих оцінок;
- г. організація процесу навчання в різновікових учнівських діадах, в яких один учень виконує функції вчителя;
- д. оптимізація груп вільного толерантного спілкування (для учнів, вчителів і змішаних груп) із метою формування гуманістичних морально-ціннісних особистісних настанов.

Аналіз роботи вчителів іноземної мови основної школи і поведінки учнів на їхніх заняттях у межах навчально-виховного комплексу «Надія» № 275 м. Одеси дозволив простежити тенденції педагогіки толерантності як культуротворчого процесу, що формує певний стиль взаємовідносин між педагогом та учнем. До таких тенденцій належать: терпимість в учнів і вчителів до нетрадиційного змісту занять; ненасильницьке вирішення конфліктів; розвиток критичного мислення, що сприяє підвищенню інтелекту та здатності виносити власні судження та оцінки; толерантне ставлення до інших поглядів, звичаїв, культур; свобода від догм, стереотипів, острахів. Взаємодія з учнями основної школи впродовж занять з англійської мови здійснюється в трьох напрямках: діалог, співробітництво та опіка. Характеристику типів взаємодії наведено в таблиці.

Таблиця 1

Типи толерантної взаємодії вчителя іноземної мови з учнями основної школи

Назва типу взаємодії	Особливості використання
Діалог	Діалогічне мовлення розвиває практику мовного спілкування, передбачає єдність позицій вчителя й учня у здійсненні комунікативного процесу. Тлумачиться не тільки як слухання учнями діалогів, текстів та пісень на диску, але й їх самостійне складання.
Співробітництво	Передбачає спільне визначення цілей діяльності, її планування, розподіл сил і засобів на основі можливостей кожного. Вчитель орієнтується не на передання учням певної суми знань, а на всебічний розвиток особистості.
Опіка	Характеризується взаємним сприйняттям обох сторін, терпінням, чуйністю до внутрішнього світу учня.

Як бачимо з таблиці, перший тип толерантної взаємодії з учнями – діалог – неможливий без застосування з боку педагога емоційного та когнітивного компонентів, що передбачають високий рівень емпатії, почуття партнера відносно учня, відсутність стереотипності сприйняття, гнучкість мислення. Прикладом застосування типу співробітництва з учнями на практиці можуть бути такі форми роботи впродовж занять з іноземної мови, як: дискусія за текстом, самостійне дослідження учнями інтересів і нахилів членів групи та обговорення результатів з учителем, пояснення учнями відповідних граматичних помилок із можливим коригуванням вчителя тощо. Третій тип толерантної взаємодії з учнями характеризується емоційною стабільністю, екстравертністю, соціальною активністю, умінням прийти на допомогу. Ці якості повинні бути властиві кожному вчителю іноземної мови, особливо в процесі засвоєння дітьми іноземної лексики, перекладу речень, виконання морфологічних і граматичних вправ.

Звернемося до прикладів завдань, які яскраво ілюструють типи толерантної взаємодії з учнями основної школи впродовж занять з англійської мови.

1. Діалог учителя та учня. Мета: познайомити групу з інтонацією загальних та спеціальних запитань, показати модель інтерв'ю. Впродовж діалогічного мовлення вчителя й учня інші спостерігають за особливостями інтонації запитань, розумінням реплік, обмірковують побудову особистих діалогів.

Teacher: Ann, can you answer some of my questions, please?

Student: OK.

Teacher: Do you watch much TV?

Student: Err, not really.

Teacher: What are your favourite kinds of programmes?

Student: Well, I like nature programmes.

Teacher: Do you like classical music?

Student: No, definitely not. I can't stand it.

Teacher: What sort of music do you like?

Student: Err, I like dance music, techno pop...

Teacher: Do you usually wear shorts?

Student: Mm, sometimes, but not often.

2. Наступна форма роботи розроблена на засадах співробітництва вчителя з кожним членом групи. Кожна парта має час знайти найкраще вирішення відповідної проблеми, опис якої подано на

картці. При цьому розвивається уява, а важливість пояснення спричиняє мовленнєве спілкування всієї групи. Після слухання варіантів учнів учитель наводить приклад своєї відповіді, надаючи перевагу кмітливості найбільш близьких до істини учнів. Ситуації на картках можуть бути такими:

a) a) Your teacher asks you to read the essay you were supposed to write at home. But you haven't written it;

b) You are in a café. You suddenly realize you haven't got enough money to pay the bill;

c) A boy/girl you don't like phones you and invites you to go to a party with him/her on Saturday night;

d) In your class there is a new pupil with black skin and he/she needs your help with homework.

3. Взаємодія вчителя іноземної мови з учнями на засадах толерантності неможлива без опіки, яка протистоїть передусім приниженню гідності учнів. Для реалізації цього типу толерантної взаємодії можна запропонувати такі завдання:

a) Учні обирають прикметники властивостей, які притаманні, на їхню думку, особисто їм, поділяючи їх на позитивні і негативні, наприклад: Positive-hardworking, Negative – lazy. При цьому необхідно підкреслити, що навіть негативні якості є стимулом для змін і слід навчитися поважати і любити людську неповторність та унікальність;

б) У кожній дитини присутні власні асоціації, пов'язані з особистісною орієнтацією. Завдання має за мету перевірити асоціації учнів, а водночас і їхні знання тематичної лексики. Ставиться запитання: «What are you like? What kind of person are you?», а потім індивідуально заповнюються пропуски. У 7-8 класі завдання ускладнюється усним поясненням вибору тієї чи тієї асоціації.

(a kind of food) You...

(a kind of weather) You...

(an article of clothing) You...

(a colour) You...

(a month of the year) You...

Неможливо не акцентувати на тому, що певні закономірності засвоєння знань з іноземної мови відкривають можливості концентрованого ознайомлення учнів основної школи з лексичним, граматичним і мовленнєвим матеріалом. Взаємозв'язок тем гуманітарних дисциплін

(зарубіжної літератури, історії, української мови, російської мови) з англійською мовою, де представлено дві або більше культур, що відрізняються за мовною, етичною, національною або расовою ознаками, сприяє вихованню в учнів толерантності у ставленні до носіїв іншої культурної системи. Особливе значення мають підручники, за допомогою яких діти оволодівають процесом знань. В основній школі (5-8 класи) активно використовуються ті підручники видавництва «Longman», програми яких розраховані на втілення саме толерантної моделі стосунків «вчитель-учень», такі, наприклад, як: «Next Move», «In Touch», «Choices», «Solutions», «Real life» та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, педагогіка толерантності має стати взірцем для сучасного вчителя іноземної мови і використовуватись як технологія навчання учнів основної школи. Це зумовлено самою сутністю обраної професії вчителя іноземної мови, в якій дуже яскраво виявляється гуманістична

спрямованість, що передбачає наявність у професіоналів таких якостей, як добросердечне ставлення до учнів, мобільність, конгруентність, дивергентність мислення, вміння слухати, високий рівень емпатії, підтримка, прийняття і терпіння. Формування толерантності в учнів основної школи під час занять з англійської мови здійснюється шляхом навчання міжкультурного розуміння й толерантної поведінки в міжетичних стосунках; закріплення в учнів навичок комунікативного спілкування без насильства в різних його проявах; удосконалення вміння прийняття самостійних рішень, почуття відповідальності за реалізацію особистісної позиції в діях та вчинках, відкритості до сприймання людських цінностей. Типами толерантної взаємодії вчителя з учнями основної школи у процесі занять з іноземної мови виступають діалог, співробітництво й опіка як індикатори становлення і розвитку учня як суб'єкта полікультурної діяльності, формування його толерантної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Формирование установки толерантного сознания как теоретическая и практическая задача / А. Г. Асмолов // Мы – сограждане / Под ред. Л. И. Селивановой. – М. : Изд-во «Бонфи», 2002. – Т. 2. – С. 270-278.
2. Бурдина С. В. Толерантность в преподавании как один из составляющих факторов гуманизации образования / С. В. Бурдина // Зб. науков. пр. СХУ. – Луганськ, 2001. – С. 8.
3. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях / Оксана Волошина // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 18–23.
4. Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика / Б. С. Гершунский. – М. : Флинта Наука, 2003. – 764 с.
5. Матієнко О. С. Толерантність : введення в проблему / О. С. Матієнко. – Вінниця : ВДАУ, 2006. – 40 с.
6. Освіта дітей : шляхи до неперервного навчання // Збірник методичних рекомендацій. – Одеса : СВД М. П. Черкасов, 2004. – 130 с.
7. Педагогіка вищої школи : [навчальний посібник] / [І. М. Богданова, З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. І. Хмелюк та ін.]. – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2002. – 344 с.
8. Тодорцева Ю. В. Педагогіка толерантності : [методичні рекомендації] / Юлія Вікторівна Тодорцева. – Одеса : СВД М. П. Черкасов, 2004. – 90 с.
9. Тхагапсоев Х. Г. О новой парадигме образования / Х. Г. Тхагапсоев // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 105–109.

Юлія Вікторівна Тодорцева,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і кадрового менеджмента

Одеський національний політехнічний університет,

г. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОБУЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОМУ ЯЗЫКУ УЧЕНИКОВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

В статті представлена педагогіка толерантності як галузь гуманістичного знання, передбачаючого становлення і розвиток учасця як особистості, здатної сприймати багатогранність і різноманітність культур, поважати гідність її носіїв, цінувати людські цінності, вирішувати конфліктні ситуації і вирішувати їх ненасильственными засобами. Педагогіка толерантності розглядається як технологія навчання англійському мові учасців основної школи, яка є складовою частиною педагогічного майстерства, науково обґрунтованим професійним вибором операційного впливу на дитину в контексті взаємодії з ним з метою формування у нього відносин до цього світу. Розглянуті основні завдання педагогіки толерантності як технології навчання учасців основної школи: розвиток у вихованців почуття власної гідності і вміння поважати гідність інших людей; спрямованість учасців на підвищення самооцінки шляхом позитивної зворотної зв'язі з групою; навчання культурі толерантного поведіння, етики відносин; закріплення у учасців навичок комунікативного спілкування без насильства в різних його проявах; удосконалення практичних навичок вихованців на основі діалогу, співробітництва і опіки;

расширение у учащихся методологических навыков усвоения английского языка при помощи принципа игры.

Приведены примеры заданий, иллюстрирующих типы толерантного взаимодействия с учащимися основной школы на уроках английского языка. Установлено, что первый тип толерантного взаимодействия с учащимися – диалог – невозможен без сформированности у педагога эмоционального и когнитивного компонентов, предусматривающих высокий уровень эмпатии, чувство партнера по отношению к ученику, отсутствие стереотипности восприятия, гибкость мышления. Примером использования типа сотрудничества с учащимися на практике могут быть такие формы работы в течение занятий по иностранному языку, как: дискуссия по тексту, самостоятельное исследование учащимися интересов и склонностей членов группы и обсуждение результатов с учителем, объяснение учащимися определенных грамматических ошибок с возможной коррекцией учителя и т.д. Третий тип толерантного взаимодействия с учащимися характеризуется эмоциональной стабильностью, экстравертностью, социальной активностью, умением прийти на помощь. Сделан вывод о том, что эти качества должны быть свойственны каждому учителю иностранного языка, особенно в процессе усвоения детьми иностранной лексики, перевода предложений, выполнения морфологических и грамматических упражнений.

Ключевые слова: педагогика толерантности, технология обучения английскому языку, формы толерантного обучения иностранному языку, ученики основной школы, типы толерантного взаимодействия.

Yuliya Viktorovna Todortseva

Candidate of pedagogical sciences, associate professor

Associate Professor of the Department of Social Work and Human Resources Management

Odessa National Polytechnic University

Odessa, Ukraine

PEDAGOGY OF TOLERANCE AS A TECHNOLOGY OF TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF SECONDARY SCHOOL

Annotation. The article presents the pedagogy of tolerance as a branch of humanistic knowledge, which provides for the establishment and development of the student as an individual, capable of perceiving variety and diversity of cultures, respecting the dignity of its bearers, honoring human values, resolving conflict situations and adjusting them by non-violent means. Pedagogy of tolerance is considered as a technology for teaching English to pupils of secondary school, which is a component of pedagogical skills, scientifically based professional choice of operational impact on the child in the context of his / her interaction with the world in order to form his / her attitude towards this world. The main tasks of the pedagogy of tolerance as a technology for teaching students in secondary school are considered: the development of pupils' self-esteem and the ability to respect the dignity of others; orientation of students to increase self-esteem by receiving positive feedback from the group; the teaching of a culture of tolerant behaviour, the ethics of relations; strengthening students' communication skills without violence in its various manifestations; improvement of pupils' practical skills on the basis of dialogue, cooperation and trust; the students' methodological skills of mastering the English language with the help of the principle of the game.

Some examples of tasks illustrating possible types of tolerant interaction with students of secondary school at the English lessons are given. It is established that the first type of tolerant interaction with students is dialogue – it is impossible without the maturity of emotional and cognitive components of the teacher, which provides a high level of empathy, a sense of partner towards a student, absence of stereotyped perception, flexibility of thinking. These forms of work during the foreign language classes can be examples of using the type of cooperation with students in practice: discussion on the text, independent study of students' interests and inclinations of group members and discussion of the results with the teacher, students' explanation of certain grammatical errors with possible correction of the teacher, *etc.* The third type of tolerant interaction with students is characterized by emotional stability, extroversion, social activeness, the ability to come to rescue. It was concluded that these qualities should be peculiar of every foreign language teacher, especially in the process of learning foreign vocabulary, translating sentences, performing morphological and grammatical exercises.

Keywords: pedagogy of tolerance, technology of teaching English, forms of tolerant foreign language teaching, pupils of secondary school, types of tolerant interaction.

Подано до редакції: 3.03.2017 р.

Рекомендовано до друку: 17.03.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор В. В. Нестеренко